

Trofee van Gaea Schoeters

verwijzingen: Querido 2020

Onderstaande tekst is geschreven door Dirk Walter, voormalig leraar Duits, adviseur en voorzitter van de onderwijsraad voor het vak Duits in de deelstaat Saarland. 2019 heeft hij voor het eerst een podcast geschreven over een boek dat genomineerd was voor de Euregio Literatuurprijs voor Scholieren. Vanwege de positieve reacties heeft hij nu alle zes de genomineerde romans voor zijn rekening genomen. Hieronder geeft hij ideeën en suggesties voor het bespreken van de boeken met de leerlingen.

Beste collega's,

Trofee van Gaea Schoeters is een verschrikkelijk boek. Niet omdat het verschrikkelijk slecht geschreven is - wel integendeel. Maar omdat het iets verschrikkelijks op zo'n ingrijpende manier thematiseert: een rijke Amerikaan, een passioneel jager van groot wild, laat zich zo meesleuren door zijn jagersinstinct dat hij uiteindelijk een Afrikaanse jongen als doelwit uitkiest. De uitvoerig beschreven mensenjacht, die een gruwelijk einde kent, neemt (inclusief de voorbereidingsfase) ongeveer de helft van het boek in beslag, en ik kan niet goed inschatten of onze deelnemers en deelneemsters vanaf dat punt de verdere lectuur zullen doorstaan. Ik heb de afgelopen jaren bij de Euregio Literatuurprijs voor Scholieren immers gemerkt dat vrouwelijke leerlingen de meerderheid vormen, bij wie zo'n uitgesproken 'mannen'-thema - hoewel interessant genoeg door een vrouw geschreven - mogelijk afkeer zal wekken. Anderzijds is *Trofee* een suggestieve, sfeerrijke, ongelooflijk spannend geschreven pageturner. Bovendien is de hedendaagse jeugd via de uiteenlopende media als het ware vertrouwd met allerlei wreedaardigheden, gruwelen en brutaliteiten.

Afhankelijk van de situatie ben ik daarom van mening dat we ons ertoe moeten beperken om met degenen die als het ware hebben 'volgehouden' allereerst te onderzoeken wat de **roman van Schoeters eigenlijk wil vertellen**.

Uit uitspraken van de schrijfster blijkt dat ze vooral de aandacht heeft willen vestigen op de **bedenklijke westerse postkoloniale omgang met Afrika** en zijn bewoners. In een recensie lezen we:

Moet een continent dat al zo veel geweld te verduren heeft gehad er ook nog eens zo'n gewelddadig boek bovenop krijgen? Als schrijfster komt Schoeters keer op keer tot de overtuiging: 'Ja, dat moet.' Ja, ze mag dat. Ja, ze moet dat mogen schrijven, en het mag ook pijn doen. Waarom? 'Gewoon omdat we ons koloniale verleden onder ogen moeten zien.' (<https://www.derstandard.at/story/3000000211853/mit-t246ten-bin-ich-sehr-schlecht>)

En elders:

'Hunter is nooit in Afrika geweest. De plek die hij bezoekt is een koloniaal fata morgana, een fantasie uit het perspectief van een witte man zonder enige relatie met de werkelijkheid. Hij weet niets van dit continent en het interesseert hem ook niet; hij beschouwt het vooral als een themapark dat er is voor zijn plezier. Zijn jachtgebied. (Of zoals hij zelf zegt: hij houdt niet van Afrika, maar omdat hij de fauna en flora ervan waardeert, tolereert hij het continent.) Dat is grof samengevat de algemene utilitaristische kijk van het Westen op dit continent: ook in postkoloniale tijden gaat de uitbuiting van het continent door, zij het op een andere manier'. (<https://www.hanser-literaturverlage.de/beitrag/5-fragen-an-gaea-schoeters-b-558>)

So far, so good. In principe is dat allemaal, soms zelfs letterlijk, terug te vinden in het boek. (p.82f). En toch heb ik het gevoel dat dat aspect bij het lezen helemaal niet op de voorgrond komt te staan. **Het boek van Schoeters speelt zich veeleer op een existentieel-antropologisch niveau af, waardoor ik de postkoloniale kritiek bijna vergat.** En niet alleen mij verging het zo. Robert Menasse noemde *Trofee* een 'grote parabel over de aard van de mens en de natuur in verzet tegen de mens (...)'. Een belangwekkende, zeer eigentijdse roman in de traditie van de existentialisten.' (geciteerd uit <https://www.youtube.com/watch?v=ZCIRSSjxt2g>)

En de literatuurcriticus Denis Scheck leest de roman als een 'existentiële finale' in een mix van Kafka en Hemingway. (<https://www.daserste.de/information/wissen-kultur/druckfrisch/sendung/denis-scheck-empfiehl-264.html>)

Maar hoe ziet dat alles er in het boek uit?

Ten eerste is er het feit dat deze jager van de 'Big Five' (olifant, neushoorn, kafferbuffel, leeuw, luipaard), deze **Hunter White** - de clichématige naam laten we hier even buiten beschouwing - duidelijk is bedacht als **een apart geval**. Hij heeft bijvoorbeeld een heel andere kijk op de jacht dan de doorsnee jachttoerist, die hij minacht als ze voor de foto

met hun buit poseren (S.41), nadat ze bijvoorbeeld jacht hebben gemaakt op hulpeloos in de vrije natuur gedropte leeuwen of omdat ze het liefst vanaf een afstand doden. Hij kijkt neer op het gebruik van een telescoopvizier (p.41); hij zoekt liever het gevaar op dat uitgaat van de ontmoeting met een gevaarlijk dier:

Wie zijn prooi niet dicht durft te naderen, is de trofee niet waard. (S.61)

Want:

In het doden van een weerloos dier, dat enkel kan vluchten, schuilt geen eer: dat is geen bewijs van mannelijkheid, maar van ijdelheid. (S.65)

Zijn manier van jagen heeft zonder enige twijfel te maken met een bepaalde cultus van de mannelijkheid. Wat daaronder ligt is echter een idee van fairness, die het risico impliceert zelf gedood te worden. Het doden als jager is voor Hunter een...

... krachtmeting met een wezen dat vele malen groter en gevaarlijker is dan hijzelf, waar hij als overwinnaar uit komt. (p.41)

Dat wordt meteen in het begin duidelijk, bij de achtervolging van de gevaarlijke zwarte neushoorn, die jammer genoeg wordt gedood door stropers voordat Hunter kan toeslaan.

Hunter schuwt bij de jacht geen moeite, hij heeft immers een zware jagersopleiding gehad van zijn grootvader (p. 40, 107f, 178f). Van zijn grootvader heeft hij ook geleerd dat een schot perfect moet zijn, dat de buit niet mag lijden, ja zelfs dat een dier alleen maar raken niets anders is dan een mislukking, dan knoeiwerk, en dat je in zo'n geval het dier door een genadeschot uit zijn lijden moet verlossen. (Dit alles krijgt later in de roman nog een bijzondere betekenis.)

De jacht is voor Hunter uiteindelijk één grote natuurbelevens, die in fel contrast staat met de beschaving (als je het risicospel in de jungle van de beurs waar hij goed geld verdient even buiten beschouwing laat (p.40).

Daarom maakt het in de openlucht overnachten integraal deel uit van de jacht, want:

De luxe van de lodge maakt hem lui. Het buiten slapen daarentegen maakt een oud instinct in hem wakker, een drang het wild te vinden voor het hem vindt, alsof het een kwestie van overleven is (...), p.34)

Daarom ook kiest hij als safari-organisator Van Heeren, want die is de enige die aan zijn eisen voldoet (S.62). Van Heeren geeft hem ook een inleiding in de Afrikaanse mentaliteit, die ten gevolge van de zware levensomstandigheden gekenmerkt wordt door een nuchter pragmatisme (p. 70f, 91ff, 93f, 103f), en dat bijvoorbeeld door te zeggen dat Hunter, door

het hoge bedrag dat hij voor de jacht neertelt en door de jacht zelf, op haast absurde wijze de dierenwereld en de lokale bevolking beschermt (p.29, 70,f, 106f). Van Heeren legt ook de vinger op het 'witte' aandeel aan die levensomstandigheden, wat Hunter niet probeert af te strijden (p.70f). Veeleer leert hij, zij het gedesillusioneerd en soms met tegenzin: 'dit is Afrika.', een uitspraak waarmee hij verschillende keren geconfronteerd wordt (p.79, 82, 138).

Ik heb zelfs het gevoel **dat het hele boek een leerreis is, Hunters jacht- en leerjaar als het ware. Alleen dat die les, vooral voor iemand als hij, haast noodzakelijkerwijs uitloopt op een existentiële grenservaring, met een dodelijk einde.** Dit dodelijke einde tekent zich af met de jacht op de jonge Bosjesman !Nqate.

Maar voor het zover is, heeft Hunter nog een paar **belevissen en proeven** in het verschiet. In dat opzicht werkt de roman ongemeen strak naar een hoogtepunt toe, een van de literaire vormelementen waar ik hieronder nog op terugkom.

Na de mislukte jacht op de neushoorn biedt Van Heeren hem als tegemoetkoming aan om jonge autochtonen, Bosjesmannen, gade te slaan bij het jagen van hun eerste elandantilope. Het is een ritueel waarmee ze een man worden - ook hier dus het verband tussen mannelijkheid en jagen (S.67), zij het dat het in dit geval om iets levensnoodzakelijks gaat (S.128f).

Daarbij heeft Hunter ...

Het gevoel getuige te zijn van iets ouds, iets mystieks, een ritueel uit de tijd dat de mens nog joeg als dier onder de dieren (...) voorbij goed en kwaad, wreed of niet. (p.72f)

Meteen daarna volgt een zin die zinspeelt op het existentiële:

Dichter bij zijn kern kan een mens niet komen. (p.73)

Hunter zelf is gedreven door het verlangen naar die kern, naar het archaïsche, de bevrediging van een 'oerdrift' (p.67) voorbij elke vorm van moraal, die wordt voorgeschreven door de beschaving (in de christelijk-avondlandse traditie en ten laatste sinds de Verlichting). En zo ontwaakt in hem bij het observeren van een van de jonge jagers...

Een verboden verlangen, dat hij verdringt zodra hij het voelt. En toch ... elke beweging die de jongen maakt, jaagt de drift opnieuw door zijn bloed. (p.73)

Kort daarna spreekt Van Heeren de monsterachtige, aanlokkelijke vraag uit om door de jacht op een mens de 'Big Six' te doen (p.74). In Hunter ontwaakt de westerse moraal, de wet van de humaniteit, en hij loopt er geschokt vandoor (p.75f). Maar toch

(...) kan hij het idee, hoe ondenkbaar ook, nauwelijks meer van zich afzetten. Zijn instinct heeft zich erin vastgebeten (p.77)

Ten laatste op dit punt wordt het thema van de postkoloniale, 'westerse' superioriteit compleet losgelaten - **het gaat nu om iets veel diepers**. En de schrijfster onthoudt zich van elk waardeoordeel, leidt ons zonder zich te distantiëren binnen in de diepten van de ziel van deze man.

Niettemin is hier uiteindelijk toch een westers-kapitalistisch, cynisch ogend businessprincipe aan het werk, dat door Van Heeren wordt uitgelegd: Hunter moet voor de jacht op een van de Bosjesmannen een hoog bedrag betalen, dat ten goede moet komen aan de stam. De stam aanvaardt de oorspronkelijke levenswijze die door Van Heeren mogelijk wordt gemaakt immers niet gewoon als een aalmoes; pure 'liefdadigheid is slecht voor hun gevoel van eigenwaarde' (p.74). Daar komt bovenop dat Hunter een proef moet afleggen: hij moet de stam bewijzen dat hij een waardige jager is, pas daarna krijgt hij de toestemming om op mensenjacht te gaan. (p. 100). Dat bewijs levert hij door in bijzonder dramatische omstandigheden een razend gevaarlijke kafferbuffel neer te leggen (p.120), waarvan het vlees de stam voedt (p.100, 110). Dat levert hem lofbetuigingen op: "Dat je **de eerste blanke bent die hij ontmoet die zijn naam waard is.**" p.123. Hij mag vervolgens ook deelnemen aan de bijzondere koedoe-jacht, die het lichaam zwaar op de proef stelt (p.128f). Ten slotte valt hem de grootst mogelijke erkenning ten deel:

De komst van de Witte Jager heeft ons voorspoed gebracht: vanavond is er weelde, zoals in de oude tijden, toen dit land ons nog toebehoorde (...) hij is een moedig man met een zuiver hart. Hij heeft met ons gegeten, geslapen en gejaagd; nu is hij een van ons. (p.135)

Een van ons? In ieder geval heeft er bij Hunter een verandering plaatsgevonden. Voor het eerst toont hij interesse voor de autochtone bevolking; de zakenman leest over het verleden van het volk, over een onderwerp zonder dat daar een directe resultaatsverbintenis aan vastzit." p.87. Dat is echter slechts de voortzetting van iets wat sowieso in hem schuilt. Hij is immers al lang geleden overal ter wereld land beginnen aan te kopen, met de bedoeling het ongerept te laten:

Want wat hem drijft, is niet speculatie, maar conservatie. Het veiligstellen van de wereld voor de beschaving. (p.40)

Voor de Bosjesmannen is Hunter dan weer niet meer dan een uitvoerder van de wil van God, die in overeenstemming is met de belangen van de stam (p.136).

Als hij bezwaren oppert, worden die door Van Heeren ontkracht:

Dit is Afrika. Een mensenleven heeft hier een andere waarde.

(...)

"Dat is barbaars."

"Dat is realistisch."

(...)

"Denk aan de koedoes. Als de dood van één dier ervoor kan zorgen dat de kudde overleeft, laten de anderen het achter. Het is de wet van de natuur, meer niet."
(p.138/139/140)

Maar in feite is het besluit ondanks alle discussies, allang genomen:

Zijn lijf wil jagen, wat zijn hoofd er ook van denkt. (p.136)

En dan begint **de jacht op !Nqate – het verhaal van een voortdurend toenemend verlies aan controle, een permanente afbraak van datgene wat zijn identiteit als jager uitmaakt**. Van meet af aan is hij wantrouwig, vraagt hij zich af of de jonge Dawid, een vriend van !Nqate een betrouwbare gids en sporenlezer zal zijn. Hij is bang dat hij door hem in een val zal worden gelokt (p.144ff, 151f), dat hij wordt blootgesteld aan !Nqates gifpijlen (p.155). Tegen zijn gewoonte is hij nu bang voor de nacht in de openlucht (p.151, 159f). Misschien

Is Hunter de bejaagde in plaats van de jager. (p.155)

Hij krijgt koorts door contact met brandnetels, waardoor hij zich nog bedreigder voelt (p.165-169). Hoewel Dawid hem daar een drankje tegen geeft en loyaal blijft, zoals de wil van God en de wet van de stam dat voorschrijven (p.147, 179), blijft Hunter wantrouwig (p.169).

Maar daarna komen ze steeds dichterbij !Nqate en ontwaakt de jagerskoorts weer (p.172ff). Als hij de schim van de jongen ontwaart, schiet hij, maar het schot is niet dodelijk - net als bij de door hem geminachte amateurjagers. Volgens de jachttraditie zou hij nu de 'buit' het genadeschot moeten geven - ook Dawid dringt daarop aan (p.178, 181). Maar Hunter kan het niet. Opnieuw faalt hij als jager want

... iets in hem weigert dienst (...) Nu hij in deze prooi (...), weer een mens ziet, wijkt zijn jachtinstinct voor een door de beschaving aangeleerde plicht: automatisch trekt hij zijn hemd uit, rolt het op, en buigt zich over de jongen heen om het om zijn schouder te binden, in de hoop zo het bloeden te stelpen. (p. 180)

Maar juist die uiteindelijk dan toch menselijke reflex verlengt het lijden van het slachtoffer. Hulpeloos moet hij toekijken hoe Dawid zijn vriend doodt en hem aldus verlost (p.183). En dus is Hunter White dan toch niet 'een van ons' - **hij is niet opgewassen tegen de hardheid van deze wereld ('Dit is Afrika')** en is hij daardoor in de ogen van Dawid **een mislukking** (p.190), iets wat hij ook in de verstarde ogen van de dode jongen meent te lezen (p.191).

Gaea Schoeters over dit probleem:

(...) is het niet denkbaar dat in bepaalde contexten andere morele denkwijzen en ethische regels nuttig zijn of zelfs beter werken dan de westerse? Het is die clash van denkwijzen en hun gevolgen die ik wilde onderzoeken.

<https://www.hanser-literaturverlage.de/beitrag/5-fragen-an-gaea-schoeters-b-558>)

Gaea Schoeters zou de roman met dit falen van Hunter, met zijn vernedering kunnen beëindigen. Maar de schrijfster voert het drama nog op door een extra gedachte: Hunter zelf wordt slachtoffer van de 'brutale natuur' (in de woorden van Hunters grootvader) (p.69). Om te beginnen op een haast pijnlijk banale manier, door de steek van een zwarte scorpioen die in zijn laars is gekropen. Hij denkt:

Hij kan niet sterven aan een scorpioenensteek. Zo roemloos mag zijn dood niet zijn. (p.188)

Verzwakt door de inwerking van het gif is hij op de terugweg met de 'buit' nog meer aangewezen op de hulp van Dawid. Maar alsof dat nog niet genoeg is, slaat de natuur nog harder toe: nu maken leeuwen en hyena's jacht op hen - ook dat is een ontzettend spannend vertelde episode. Dankzij Dawid kunnen ze aan het gevaar ontkomen. Maar bij hun terugkeer sterft Hunter, zij het niet eens aan het scorpioenengif (daarover hieronder meer).

Op het einde wordt zijn doodskist samen met de kist waarin de 'trofee' ligt (het lijk van !Nqate - zonder hart, zie p.96, 220) uit het vliegtuig geladen waarmee ook Dawid is gearriveerd om in Amerika te gaan studeren. De vrouw van Hunter neemt beide kisten in ontvangst. Het commentaar van de vertelstem

Haar afschuw blijft geluidloos. (Sp.223)

is als het ware de definitieve bezegeling van het falen van de witte jager Hunter.

Na met de deelnemers en deelneemsters de etappes van deze existentialistische reis naar het 'heart of darkness' te hebben afgelegd (p. 167 ; zinspelend op Joseph Conrads beroemde roman over Afrika), is het volgens mij absoluut zinvol om zich te buigen over de **literaire vorm** van het werk.

Wat meteen opvalt is dat het boek strak is opgebouwd en dat de spanning permanent stijgt. Toch is deze roman niet gewoon een action story. Dat blijkt met name uit de steeds weer opduikende reflecties omtrent de existentialistische basisthematiek, het op elkaar botsen van twee werelden, het bewustzijns- en gevoelsniveau en het culturele karakter ervan en de socio-economische gevolgen.

Los van de spanning die uit de handeling voortkomt, wordt de lezer(es) ook in het verhaal gezogen door de expressieve beschrijving van de koortsfantasieën van de vergiftigde Hunter (p.218ff).

Daar komt nog bij dat in de tweede helft van de roman in de vorm van het schorpioen-thema een motief opduikt dat in verschillende variaties naar het rampzalige einde vooruitwijst.

- Als Dawid laat zien hoe je een schorpioen moet 'kussen', lezen we:

Hunter deinst achteruit. Leeuwen vindt hij prima, maar kleine beesterij bezorgt hem altijd kippenvel. (p.113)

Een reactie die bewijst dat de erop volgende handeling gerechtvaardigd is.

- Bij de jacht op !Nqate laat Dawid Hunter zien hoe je met een loopkever als lokaas een schorpioen uit zijn hol tevoorschijn kunt lokken (p.150). Kort daarop bevinden de twee zich in een kloof, die net als het hol van de schorpioen geen uitweg lijkt te bieden. Hunter heeft aanvankelijk het gevoel in een fuik vast te zitten (p.151), maar uiteindelijk wordt het parallellisme heel duidelijk:

Hij moet !Nqate niet zien als een leeuw, maar eerder als een schorpioen. (p.155)

Temeer omdat hij bang is voor een gifpijl van de jongen.

- Uiteindelijk zal hij de dood niet vinden door een gifpijl van !Nqate en evenmin door de steek van de schorpioen, maar door malaria ten gevolge van een doodgewone muggensteek (p.218). Hunters vroegere afkeer van klein gedierte vindt een armzalige echo in een nog minder heldhaftige dood.

Gelet op de sterke sfeerschepping kun je de schrijfster bijna niet geloven, wanneer ze beweert nooit in Afrika te zijn geweest.

(<https://www.derstandard.de/story/3000000211853/mit-t246ten-bin-ich-sehr-schlecht>)

Op het gevaar af voor een muggenzifter door te gaan, wil ik hieronder toch nog een paar punten vermelden waar ik van opkeek. Dat doe ik omdat het mogelijk is dat bijzonder aandachtige leerlingen er mogelijk ook op komen (en geef voor het overige graag toe dat ik de tekst mogelijk verkeerd begrepen heb):

- Waarom zijn de Bosjesmannen 'het volk, ooit het grootste ter wereld' (p. 87). Het is een uitspraak die ik niet kon verifiëren.
- Op p. 99 lezen we dat in de gespannen stilte zelfs de bidsprinkhanen zich stilhouden. Bidsprinkhanen zijn geen cicaden en maken sowieso geen bijzonder geluid.
- Op p. 148 staat dat ze al verschillende keren rechtsomkeert hebben moeten maken in de doornstruiken, omdat het pad dat Dawid had gekozen niet begaanbaar bleek. Kort daarop is hij trots op zijn kennis van de streek: "We zijn maar een dagmars van mijn dorp verwijderd. Dit is mijn achtertuin." (p.156) Is dat een bewuste contradictie?
- Wantrouwig eist Hunter van Dawid een bewijs dat ze in de juiste richting lopen (p.147). Dawid wijst naar de sporen tot dan toe. Daarbij vermeldt hij een kadaver met een zuiver afgesneden poot als teken van de aanwezigheid van !Nqate. Dat een ervaren jager als Hunter dat onderweg niet zelf zou hebben gezien, is ongeloofwaardig.
- Op het eind van de roman is er sprake van 'twee kisten'. Moet ervan uitgegaan worden dat Hunters lijk in Afrika was totdat de 'trofee' (het lijk van !Nqate) op de juiste manier was geprepareerd (gebalsemd of meer op de lange termijn gedacht: gemummificeerd - beide begrippen worden niet zuiver onderscheiden)?

Hoe het ook zij: Trofee is een uitstekende roman.

Deze tekst is geschreven in het kader van de Euregio literatuurprijs 2026.

Tekst: Dirk Walter; vertaling: Kris Lauwerys en Isabelle Schoepen